

DIN NOU DESPRE INTERPRETAREA NOȚIUNII DE PROSTITUȚIE ÎN PRACTICA JUDICIARĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Sergiu BRÎNZA,

doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

În cadrul prezentei investigații, se relevă: indiferent dacă se referă la pornografia adultă sau infantilă, noțiunea de pornografie trebuie să corespundă definiției legislative a noțiunii de pornografie din art.1 al Legii cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației. De asemenea, se stabilește că niciun act normativ cu vocație națională sau internațională nu face diferențiere între pornografia on-line și pornografia înregistrată (stocată), ceea ce demonstrează că diferențierea celor două forme de pornografie este absolut irelevantă. Ar fi lipsit de orice fundamentare să se interpreteze că această regulă funcționează doar în cazul pornografiei infantile, nu și în cazul pornografiei adulte. Se demonstrează că, în conjunctura legislației Republicii Moldova, produsul pornografic este susceptibil de difuzare on-line; produsul pornografic difuzat on-line poate reprezenta obiectul imaterial al faptei prevăzute la art.90 din Codul contravențional. Se arată că este inconstantă și neuniformă practica judiciară legată de interpretarea noțiunii „prestarea serviciilor sexuale on-line”: în timp ce unele instanțe judecătorești plasează această noțiune sub incidența art.90 din Codul contravențional, altele o plasează sub incidența art.220 CP RM.

Cuvinte-cheie: proxenetism; prostituție; pornografie; servicii sexuale on-line; act sexual; interpretare extensivă defavorabilă; previzibilitatea legii penale; principiul securității juridice.

***

The present investigation reveals a series of valuable reasonings and the one definitely worth noticing is that, whether it concerns adult or child pornography, the notion of pornography must concur to the legislative definition of the concept as provided by art.1 of the Law on the protection of children against the negative impact of information. It is also established that no regulatory national or international act do not distinguish between online pornography and recorded (stored) pornography. In this regard, it is proven to be absolutely irrelevant to make any differentiation between the two forms. It would be devoid of any foundation to interpret that this rule works only for child pornography and not in case of adult pornography. It is shown that, with regard to the legislation of the Republic of Moldova, the pornographic content may be distributed online; the pornographic content distributed online may form the immaterial object of the offence under art.90 of the Contravention Code. It is demonstrated that the legal practice on the interpretation of the notion „sexual services provided online” is inconsistent and irregular: while some courts consider this notion to be subject to art.90 of the Contravention Code, other courts consider it to be subject to art.220 PC RM.

Keywords: pimping; prostitution; pornography; sexual services provided online; sexual intercourse; unfavorable extensive interpretation; the predictability of the Penal law; the principle of legal certainty.

În una din publicațiile noastre anterioare, am susținut cu argumente, printre altele, următoarele concluzii:

1. prostituția este doar una din formele activităților sexuale care presupun exploatare sau nu;

2. prostituția nu poate presupune prestarea serviciilor sexuale *on-line*;

3. prostituție poate fi considerată doar fapta care îndeplinește următoarele condiții: 1) constă în practicarea de acte sexuale cu diferite persoane care beneficiază de serviciile prostituatei; 2) scopul practicării de acte sexuale cu astfel de persoane constă în procurarea mijloacelor de existență sau a principalelor mijloace de existență;

4. art.220 CP RM nu poate fi aplicat în cazul îndemnului sau determinării la prestarea serviciilor sexuale *on-line* ori al înlesnirii prestării unor astfel de servicii, ori al tragerii de foloase de pe urma prestării serviciilor sexuale *on-line* de către o altă persoană;

5. în cazul prestării serviciilor sexuale *on-line*, răspunderea poate fi aplicată pentru difuzarea produselor pornografice, în baza art.90 din Codul contravențional. Aceasta cu condiția că serviciile sexuale *on-line* se

exprimă în conversația *on-line* dintre un client și un model de videochat, cu transmitere (aproape) instantanee a imaginilor video care conțin fie reprezentarea modelului de videochat angajat în activități sexuale explicite, fie reprezentarea unei părți intime a corpului modelului de videochat, în scopul excitării sexuale a clientului și al obținerii unei recompense de către modelul de videochat [1].

Aceste argumente au fost puse la baza sentinței de încetare a procesului penal privind învinuirea lui B.Y. de comiterea infracțiunii prevăzute la alin.(5) art.42 și lit.a), c) alin.(2) art.220 CP RM, precum și a lui Z.I. de comiterea infracțiunii prevăzute la lit.a), c) alin.(2) art.220 CP RM, din motiv că faptele acestora constituie contravenții:

În fapt, în perioada martie-decembrie 2014, B.Y., cetățean al SUA, s-a aflat pe teritoriul Republicii Moldova, precum și pe teritoriul SUA. Prin intermediul rețelei Internet, acesta a purtat discuții cu cetățeanca Republicii Moldova Z.I. În cadrul acestor discuții, B.Y. i-a solicitat să identifice persoane de sex feminin din mun. Chișinău, în vederea prestării de servicii sexuale contra plată în regim on-line utilizatorilor unui site

specializat. Întru realizarea acestui scop, Z.I. le-a selectat pe S.M., N.A., E.N., P.A., M.O., G.M., R.-P.E. și M.S., tinere cu vârsta cuprinsă între 20-25 de ani. Ulterior, în diferite perioade de timp, începând cu martie 2014 până în decembrie 2014, Z.I., împreună cu B.Y., le-a îndemnat pe S.M., N.A., E.N., P.A., M.O., G.M., R.-P.E. și M.S. să presteze contra plată servicii sexuale on-line utilizatorilor unui site specializat. În continuare, Z.I., împreună cu B.Y., au organizat prestarea de către S.M., N.A., E.N., P.A., M.O., G.M., R.-P.E. și M.S. a serviciilor sexuale contra plată în regim on-line utilizatorilor unui site specializat. Drept urmare, dorințele sexuale ale acestor utilizatori au fost satisfăcute prin spectacole pornografice (dezgolirea organelor genitale, masturbare etc.). În timpul prestării respectivelor servicii, S.M., N.A., E.N., P.A., M.O., G.M., R.-P.E. și M.S. se aflau în biblioteci publice, în baruri, în apartamente închiriate sau în automobile închiriate.

Înstanța de fond nu a fost de acord cu soluția de calificare propusă de organul de urmărire penală: alin. (5) art.42 și lit.a), c) alin.(2) art.220 CP RM (în cazul lui B.Y.); lit.a), c) alin.(2) art.220 CP RM (în cazul lui Z.I.). Au fost enunțate următoarele considerente:

În dreptul penal al Republicii Moldova lipsește o interpretare oficială – legislativă sau judiciară – a noțiunii de „prostituție”. Nu există niciun act normativ și nicio hotărâre explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție în care să fie definită noțiunea analizată.

Prestarea serviciilor sexuale on-line nu reprezintă prostituție. Prostituție poate fi considerată doar fapta care îndeplinește următoarele condiții: 1) întreținerea de acte sexuale cu diferite persoane care beneficiază de serviciile prostituatei; 2) procurarea mijloacelor de existență sau a principalelor mijloace de existență ca urmare a practicării de acte sexuale cu astfel de persoane. Esențial este că prostituția presupune întreținerea de acte sexuale cu acele persoane care beneficiază de serviciile prostituatei.

Din conținutul rechizitoriului, reiese că organul de urmărire penală a considerat acte sexuale spectacolele pornografice în regim on-line, la care au participat S.M., N.A., E.N., P.A., M.O., G.M., R.-P.E. și M.S.

Codul penal al Republicii Moldova nu definește noțiunea de „act sexual”. Totodată, în pct.1 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală”, nr.17 din 07.11.2005 [2], sunt formulate definițiile celor patru noțiuni care sunt esențiale pentru înțelegerea caracterului și conținutului faptelor prejudiciabile din cadrul infracțiunilor privind viața sexuală: „raport sexual”; „homosexualism”; „lesbianism”; „satisfacerea poftei sexuale în forme perverse”. Este de menționat că prezentarea spectacolelor pornografice în regim on-line, deși poate satisface anumite dorințe sexuale, nu intră sub incidența niciuneia din cele patru definiții. Or, în cazul unui act sexual, condiția obligatorie este contactul fizic, interacțiunea reală dintre corpurile umane. În speța analizată, interacțiunea dintre S.M., N.A., E.N., P.A., M.O., G.M., R.-P.E. și M.S. și utilizatorii unui site specializat a fost una virtuală.

Prestarea de servicii sexuale on-line nu poate presupune întreținerea de acte sexuale cu persoanele care beneficiază de serviciile prostituatei. În concluzie, B.Y. și Z.I. nu pot fi trași la răspundere conform art.220 CP RM. Pentru faptele pe care le-au săvârșit, răspunderea le poate fi aplicată în baza art.90 „Producerea, comercializarea, difuzarea sau păstrarea produselor pornografice” din Codul contravențional [3].

Considerăm temeinice toate aceste argumente. În mod regretabil, ele nu au fost susținute de Colegiul penal al Curții de Apel Chișinău, ca instanță de apel. Iată contraargumentele formulate în decizia instanței de apel: „Colegiul Penal ține să menționeze că, în cauzele penale ce țin de investigarea cazurilor de proxenetism similare (prestarea serviciilor sexuale contra plată în regim on-line utilizatorilor diferitelor site-uri), Agenția de Stat pentru Protecția Moralității (care este instituția abilitată în domeniu) a concluzionat că acțiunile de expunere a părților intime ale corpului și stimularea acestora, inclusiv cu jucării sexuale, efectuate în cadrul show-urilor live prin intermediul camerelor web și al chat-urilor este de facto o activitate ilegală, care poate fi calificată ca acordare a serviciilor intime (sexuale) contra plată. De asemenea, potrivit concluziei agenției menționate, noțiunea «act sexual» se definește ca oarecare modalitate de obținere a unei satisfacții sexuale prin folosirea sexului sau acționând asupra sexului. În context, prin «sex» se are în vedere nu neapărat organele genitale, dar și alte părți ale corpului care comportă semnificația în planul senzualității sexuale. De aceea, actul sexual este acea practică sexuală care, fiziologic, este aptă să producă orgasm. În aceeași ordine de idei, Agenția de Stat pentru Protecția Moralității a concluzionat că diferite manipulări ale corpului în fața camerei web și prin intermediul chat-urilor, având drept scop satisfacția sexuală a interlocutorului, pentru obținerea unui venit financiar de pe urma acestei activități, pot fi calificate ca practicare a prostituției, adică acordarea serviciilor de satisfacție sexuală contra plată” [4].

Contraargumente asemănătoare sunt expuse într-o altă decizie a Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău [5]. Și în acest caz, instanța de apel nu a susținut soluția instanței de fond de a le aplica făptuitorilor răspunderea în conformitate cu art.90 din Codul contravențional.

Este de menționat că, în ambele aceste decizii ale Curții de Apel Chișinău, se invocă un oarecare act al Agenției de Stat pentru Protecția Moralității. Cu alte cuvinte, prevederilor respectivului act li se atribuie caracter de normă de interpretare oficială.

În legătură cu aceasta, în primul rând, nu este clar anume la care act al Agenției de Stat pentru Protecția Moralității se referă instanța de apel. Nu au fost prezentate nici un fel de date care ar permite identificarea respectivului act. De asemenea, nu este clar dacă acest act al Agenției de Stat pentru Protecția Moralității a fost publicat oficial sau nu. Are oare acest act un caracter normativ? Au oare acces la conținutul acestui act destinatarii legii penale?

Potrivit pct.2 din Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la Agenția de Stat pentru Protecția Moralității pe lângă Ministerul Culturii, nr.1400 din 17.12.2001 [6], „Agenția de Stat pentru Protecția Moralității este un organ public de specialitate care funcționează pe lângă Ministerul Culturii”. Din Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind punerea în aplicare a unor acte legislative, nr.1001 din 26.12.2011 [7], aflăm că agenția în cauză are statut de autoritate din subordinea (sau de pe lângă) organele centrale de specialitate ale administrației publice și din subordinea altor autorități administrative centrale.

În corespundere cu art.68 al Legii privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.07.2003 [8], „toate actele normative se aduc la cunoștință publică prin publicare sau afișare în locuri autorizate, în condițiile legii” (alin.(1)); „toate actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale se publică, în condițiile legii, sub responsabilitatea conducătorilor acestora, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova” (alin.(2)).

Aceste prevederi sunt în consonanță cu următoarea concluzie formulată în Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare – CEDO) în cauza Broniowski contra Poloniei: „Dispozițiile legale trebuie să fie accesibile publicului destinat” [9]. În aceeași ordine de idei, I.Predescu și M.Safta opinează: „Accesibilitatea legii privește, în principal, aducerea la cunoștință publică a acesteia, care se realizează prin publicarea actelor normative. Pentru ca o lege *lato sensu* să producă efecte juridice, trebuie să fie cunoscută de destinatarul săi; efectele legii se produc, prin urmare, după aducerea sa la cunoștință publică și după intrarea sa în vigoare” [10].

În al doilea rând, de când oare actele Agenției de Stat pentru Protecția Moralității au o forță juridică mai mare decât cea a legilor și a convențiilor internaționale la care este parte Republica Moldova? Or, chiar dacă presupunem că respectivele acte ale Agenției de Stat pentru Protecția Moralității au un caracter normativ, alin.(2) art.9 al Legii privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale stabilește: „Actele normative ale autorităților administrației publice centrale și locale trebuie să corespundă întocmai prevederilor constituționale, legilor, precum și hotărârilor și ordonanțelor Guvernului”.

În același fâgaș, potrivit pct.6 din Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la Agenția de Stat pentru Protecția Moralității pe lângă Ministerul Culturii, nr.1400 din 17.12.2001, „Agenția de Stat pentru Protecția Moralității exercită următoarele funcții de bază: ... b) exercită controlul asupra respectării legislației în vigoare și a convențiilor internaționale, semnate de Republica Moldova, privind protejarea culturii și moralității”.

Respectă oare însăși Agenția de Stat pentru Protecția Moralității legislația în materie?

Or, din rândul legilor privind protejarea morali-

tății face parte Legea cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 07.03.2013 [11]. Conform art.1 al acestei legi, prin „pornografie” se înțelege „prezentarea de manieră vulgară, brutală a contactelor sexuale de orice tip între persoane de sexe diferite sau de același sex, a altor manifestări indecente ale vieții sexuale, precum și prezentarea de o manieră impudică a organelor genitale”. **Indiferent dacă se referă la pornografia adultă sau infantilă, noțiunea de „pornografie” trebuie să corespundă acestei definiții legislative.**

Din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la Agenția de Stat pentru Protecția Moralității pe lângă Ministerul Culturii, nr.1400 din 17.12.2001, nu reiese (și nu poate reieși) că această agenție ar avea competența să distingă noțiunea „prostituție” de noțiunea „pornografie” și să califice faptele în baza legii penale sau a legii contravenționale.

Cu toate acestea, Agenția de Stat pentru Protecția Moralității a stabilit că nu noțiunea de pornografie, dar noțiunea de prostituție are înțelesul de „*manipulări ale corpului în fața camerei web și prin intermediul chat-urilor, având drept scop satisfacția sexuală a interlocutorului, pentru obținerea unui venit financiar de pe urma acestei activități*”. Ne întrebăm: care este suportul normativ al unei asemenea interpretări?

Respectă oare Agenția de Stat pentru Protecția Moralității convențiile internaționale în materie?

Conform alin.1 art.34 al Convenției Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale [12] (ratificată prin Legea cu privire la ratificarea Convenției Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 19.12.2011 [13]), „fiecare parte va adopta măsurile necesare pentru a se asigura că persoanele, unitățile sau serviciile care răspund de efectuarea cercetărilor sunt specializate în domeniul combaterii exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale comise asupra copiilor ori că persoanele respective sunt pregătite profesional în acest scop. Unitățile sau serviciile trebuie să beneficieze de resurse financiare adecvate”. Din pct.5 al Raportului explicativ la Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale [14], aflăm: „Articolul 34 din Convenție sugerează statelor părți să protejeze copiii împotriva «oricărei forme de exploatare sexuală și de abuz sexual», inclusiv a incitării sau constrângerii copiilor să se dedea la activități sexuale ilegale, a exploatării copiilor în scopul prostituției (*subl. ne aparține*) sau al altor practici sexuale ilegale, precum și a exploatării copiilor în spectacole și materiale pornografice” (*subl. ne aparține*).

Așadar, din convenția precitată rezultă că prostituția și pornografia sunt două activități clar delimitate, cu conținut diferit. Confundând cele două activități, Agenția de Stat pentru Protecția Moralității ignoră prevederile unei convenții internaționale, ratificată de Republica Moldova.

Promotorii interpretării extensive defavorabile a

art.220 CP RM încearcă să ne convingă că prostituția presupune prestarea de servicii sexuale unor persoane, și nu exclusiv întreținerea de acte sexuale cu persoanele care beneficiază de serviciile prostituatei. De asemenea, acești promotori sugerează că pornografia *on-line* este nu pornografie, ci prostituție. Aceasta deși în niciun act normativ de vocație națională sau internațională nu se face diferențiere între pornografia *on-line* și pornografia înregistrată (stocată). Ceea ce demonstrează că diferențierea celor două forme de pornografie este absolut irelevantă.

Ad litteram, „*on-line*” înseamnă echipament, dispozitiv sau mod de prelucrare a datelor conectat direct la calculator [15].

Referindu-se la infracțiunea specificată la art.301 din Codul penal al Ucrainei [16] (care stabilește răspunderea pentru importul, producerea, difuzarea sau distribuirea de produse pornografice), O.E. Radutnâi afirmă că produsul pornografic, ca obiect imaterial al infracțiunii în cauză, este susceptibil de difuzare *on-line* [17]. Considerăm că, nici în conjunctura legislației Republicii Moldova, nu există vreun impediment pentru a considera că produsul pornografic este susceptibil de difuzare *on-line*. Implicit, aceasta o confirmă formularea de la art.208¹ „Pornografia infantilă” din Codul penal: „producerea, distribuirea, difuzarea, importarea, exportarea, oferirea, vinderea, procurarea, schimbarea, folosirea sau deținerea de imagini sau alte reprezentări ale unui sau mai mulți copii implicați în activități sexuale explicite, reale sau simulate, ori de imagini sau alte reprezentări ale organelor sexuale ale unui copil, reprezentate de manieră lascivă sau obscenă, inclusiv în formă electronică” (*subl. ne aparține*).

Potrivit alin.1 art.9 al Convenției Consiliului Europei privind criminalitatea informatică [18] (ratificată prin Legea pentru ratificarea Convenției Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 02.02.2009 [19]), „fiecare parte va adopta măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc necesare pentru a incrimina ca infracțiune, potrivit dreptului său intern, următoarele comportamente, atunci când acestea sunt comise în mod intenționat și fără drept: a) producerea de materiale pornografice având ca subiect copii, în vederea difuzării acestora prin intermediul unui sistem informatic (*subl. ne aparține*); b) oferirea sau punerea la dispoziție de materiale pornografice având ca subiect copii, prin intermediul unui sistem informatic (*subl. ne aparține*); c) difuzarea sau transmiterea de materiale pornografice având ca subiect copii, prin intermediul unui sistem informatic (*subl. ne aparține*); d) fapta de a-și procura sau de a procura pentru alte persoane materiale pornografice având ca subiect copii, prin intermediul unui sistem informatic (*subl. ne aparține*); e) posesia de materiale pornografice având ca subiect copii, într-un sistem informatic sau într-un mijloc de stocare de date informatică”.

Prevederii reproduse *supra* îi este dedicat pct.93 al Raportului explicativ la Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică: „Această dispoziție incriminează diverse varietăți ale produce-

rii, deținerii și distribuirii de pornografie infantilă pe cale electronică. Cele mai multe state deja incriminează producerea tradițională și distribuirea fizică a pornografiei infantile. Totuși, pe măsură ce Internetul este utilizat tot mai larg ca instrument de tranzacționare a materialelor pornografice, apare necesitatea ca dispozițiile în materie din cadrul unui instrument juridic internațional să poată combate această nouă formă de exploatare sexuală și de punere în pericol a copiilor. Este unanim recunoscut că astfel de materiale, ca și practicile *on-line* (subl. ne aparține)..., își au rolul în sprijinirea, încurajarea sau facilitarea infracțiunilor sexuale împotriva copiilor” [20].

Conform art.3 al Protocolului facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă [21] (ratificat prin Legea pentru ratificarea Protocolului facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.02.2007 [22]), „fiecare stat parte se asigură că, cel puțin, următoarele acte și activități sunt acoperite în totalitate de dreptul său penal, indiferent dacă aceste infracțiuni sunt comise pe plan intern sau pe plan transnațional, individual sau organizat: ... c) producerea, distribuirea, difuzarea, importul, exportul, oferirea, vânzarea sau deținerea în scopul pornografiei infantile în sensul definiției de la articolul 2”.

În Manualul de interpretare a acestui protocol, editat de UNICEF, se menționează: „Articolul 3 impune statelor părți incriminarea producerii, distribuirii, difuzării, importului, exportului, oferirii, vânzării sau deținerii în scopul pornografiei infantile în sensul definiției de la articolul 2. Pornografia poate, printre alte forme, să fie reprezentată în spectacole live (*subl. ne aparține*), în fotografii, în filme, în înregistrări video și în înregistrări sau difuzări de imagini digitale” [23].

Nu în ultimul rând, în Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene din 13.12.2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatarea sexuală a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului [24], se stabilește: „În contextul incriminării actelor legate de spectacolul pornografic, prezenta directivă se referă la actele care constau într-o expunere organizată în direct (*subl. ne aparține*) adresată unui public” (pct.(8) din Preambul); „spectacol pornografic” înseamnă expunerea în direct (*subl. ne aparține*) adresată unui public, inclusiv prin tehnologia informațiilor și comunicațiilor (*subl. ne aparține*): (i) a unui copil implicat într-un comportament sexual explicit, real sau simulat; ori (ii) a organelor genitale ale unui copil în principal cu scop sexual” (lit.e) art.2)).

După cum se poate vedea, în toate instrumentele cu vocație internațională analizate *supra*, pornografia *on-line* și pornografia înregistrată (stocată) sunt privite ca forme ale pornografiei. În niciunul din aceste instrumente, pornografia *on-line* nu este privită ca formă a prostituției. **Ar fi lipsit de orice fundamentare**

să se interpreteze că această regulă funcționează doar în cazul pornografiei infantile, nu și în cazul pornografiei adulte.

În aceste condiții, nu și-a depășit oare împuternicirile Agenția de Stat pentru Protecția Moralității, atunci când a calificat drept practicare a prostituției prestarea de servicii sexuale *on-line*? Or, ne-am putut convinge că această calificare a fost efectuată cu ignorarea dispozițiilor legislației în vigoare și a convențiilor internaționale în materie, ratificate de Republica Moldova.

Nu doar cadrul reglementar, ci și doctrina juridică de specialitate ne oferă suficiente motive să formulăm asemenea concluzii.

De exemplu, M.Rogers și K.C. Seigfried-Spellar afirmă: „Prostituția virtuală diferă esențial de prostituția non-virtuală... De fapt, este mai bine să descriem prostituția virtuală ca pornografie, nu ca prostituție pro-priu-zisă” [25]. La rândul său, T.L. Tropina susține: „O problemă interesantă o constituie «cyberprostituția», care constă în furnizarea de servicii sexuale virtuale contra bani. Din moment ce lipsește un contact fizic, astfel de acțiuni nu intră sub incidența normelor privind prostituția. Deocamdată, nu a fost întreprinsă nicio încercare reușită pentru a rezolva această problemă pe cale legislativă” [26].

Din cele menționate *supra*, deducem că, în conjunctura legislației Republicii Moldova, produsul pornografic este susceptibil de difuzare *on-line*; produsul pornografic difuzat *on-line* poate reprezenta obiectul imaterial al faptei prevăzute la art.90 din Codul contravențional.

De asemenea, ajungem la concluzia că prostituția presupune practicarea de acte sexuale nu cu oricare persoane diferite. Ea presupune practicarea de acte sexuale doar cu acele persoane diferite care beneficiază de serviciile prostituatei. Din aceste motive, prostituția nu poate presupune prestarea de servicii sexuale *on-line*, întrucât prestarea de servicii sexuale *on-line* nu presupune practicarea de acte sexuale cu persoanele care beneficiază de serviciile prostituatei. Prestarea unor asemenea servicii nu implică contactul direct al corpului prostituatei cu corpul celui care beneficiază de serviciile acesteia. Prestarea de servicii sexuale *on-line* poate presupune practicarea de către modelul de videochat a unor acte sexuale cu sine însăși (de exemplu, a automasturbației) sau cu alte modele de videochat.

Dacă ar fi să urmărim modul de gândire a unor factori de decizie abilitați cu aplicarea legii penale (care-și atribuie arbitrar competențe de legiferare), atunci, probabil, sancțiunea stabilită de art.90 din Codul contravențional nu este suficient de aspră pentru a corespunde gradului de pericol social al faptei de prestare de servicii sexuale *on-line*. În aceste circumstanțe, de ce ar trebui să fie aplicată răspunderea contravențională, când poate fi aplicată răspunderea penală? De ce ar trebui să-i fie aplicată făptuitorului o amendă contravențională simbolică, când i se poate stabili pedeapsă cu închisoare? Or, în astfel de situații, poate fi invocată oricând neclaritatea legii. Nu-i așa? Și, bineînțeles, justițiabilul este cel care

trebuie să suporte efectele nefaste ale unei asemenea neclarități.

Cramponați mentalitar de justiția opresivă, acești factori de decizie urmăresc aplicarea unei răspunderi cât mai severe pe calea interpretării extensive defavorabile a legii penale. Reprezentând o reminiscență a sistemului autoritar de altădată, justiția opresivă de astăzi este alimentată din fondurile europene. Acest paradox nu mai consternează pe nimeni. Pe fundalul declarațiilor „de serviciu” cu privire la reformarea justiției și edificarea statului de drept, promotorii de astăzi ai justiției opresive s-au adaptat perfect la realitățile sociale moderne. „Justiție opresivă pe bani europeni” – constituie paradigma existențială pentru respectivii factori de decizie.

Între timp, în Hotărârea CEDO în cauza Dragotiniu și Militaru-Pidhorni c. României, se menționează: „Curtea amintește că alin.1 art.7 din Convenție... ordonă de asemenea să nu se aplice legea penală în mod extensiv în detrimentul acuzatului...” [27].

Are dreptate F.Streanu când afirmă că autenticul pericol care amenință principiul *nulla poena sine lege* provine de la legile penale indeterminate [28]. Totodată, I.Predescu și M.Safta opinează: „Pentru a respecta legea, ea trebuie cunoscută și înțeleasă, iar pentru a fi înțeleasă, trebuie să fie suficient de precisă și previzibilă, așadar să ofere securitate juridică destinatarilor săi. S-a conturat în acest sens, în strânsă legătură cu principiul general al legalității, un alt principiu, cel al securității juridice. Fără a fi consacrat expres de normele constituționale, fiind mai degrabă o creație a jurisprudenței, acesta constituie, deopotrivă, un principiu fundamental al statului de drept, stat care este apreciat în bună măsură în funcție de calitatea legilor sale” [29].

În cauza Ștefănică ș.a. c. României, CEDO a statuat că „principiul securității juridice este un element esențial al statului de drept și nerespectarea lui echivalează cu încălcarea prevederilor alin.1 art.6 din Convenție” [30]. După I.Brad, „securitatea juridică reprezintă „acel principiu care tinde să înlăture din ordinea juridică riscul de incertitudine generat de imprecizia sau instabilitatea dreptului” [31]. La rândul său, C.Danileț afirmă: „Elementele pe care se bazează principiul securității juridice sunt certitudinea și predictibilitatea dreptului. Acestea sunt necesare pentru a menține încrederea legitimă a cetățenilor în activitatea instanțelor” [32]. De asemenea, S.Popescu și V.Țândăreanu menționează: „Axa formală a securității juridice o reprezintă calitatea legii, în timp ce axa temporală o reprezintă previzibilitatea legii” [33]. Nu în ultimul rând, în Comunicarea Comisiei Europene către Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene „Un nou cadru al UE pentru consolidarea statului de drept” se consemnează: „Următoarele principii sunt demne de subliniat: ... (b) securitatea juridică, care prevede, *inter alia*, ca normele să fie clare și previzibile... CEDO a subliniat importanța securității juridice, declarând că, în virtutea principiilor securității juridice și ale protecției așteptărilor legitime, „...efectul legislației trebuie să fie clar și previzibil pentru cei care fac obiectul acesteia...” [34].

Neclaritatea legii nu este un motiv pentru instanțele judecătorești să nu respecte principiul securității juridice. În acest sens, ne raliem punctului de vedere exprimat de Gh. Costachi și I. Iacob: „Nu trebuie diminuat nici rolul instanțelor judecătorești la asigurarea securității juridice, ponderea cărora este subliniată mai ales în jurisprudența CEDO” [35].

În acest context, nu putem să nu atragem atenția asupra caracterului inconstant și neuniform al practicii judiciare legată de interpretarea noțiunii „prestarea serviciilor sexuale *on-line*”: în timp ce unele instanțe judecătorești plasează această noțiune sub incidența art. 90 din Codul contravențional, altele o plasează sub incidența art. 220 CP RM.

În cauza Păduraru c. României, CEDO a statuat că „în lipsa unui mecanism care să asigure coerența practicii instanțelor naționale, asemenea divergențe profunde de jurisprudență, ce persistă în timp și țin de un domeniu ce prezintă un mare interes social, sunt de natură să dea naștere unei incertitudini permanente și să diminueze încrederea publicului în sistemul judiciar, care reprezintă una dintre componentele statului de drept” [36]. În mod similar, în cauza Beian contra României, CEDO a stabilit: „Jurisprudența trebuie să fie unitară și constantă” [37].

În aceeași ordine de idei, C. Danileț menționează: „Curtea de la Strabourg a arătat că statul de drept are drept componentă esențială încrederea publicului în justiție, iar aceasta este garantată de principiul securității raporturilor juridice. Or, existența unor hotărâri judecătorești diametral opuse ale instanțelor naționale asupra unor aspecte de fapt și de drept identice poate fi contrară acestui principiu, ceea ce reduce încrederea publicului în justiție” [38].

Prin Hotărârea în cauza Schimanek c. Austriei, CEDO a precizat că „lipsa de claritate a unei norme juridice poate fi compensată printr-o jurisprudență constantă și uniformă (*subl. ne aparține*)... În plus, jurisprudența și doctrina juridică (*subl. ne aparține*) au dezvoltat criterii suplimentare care fac legea aplicabilă suficient de accesibilă și previzibilă...” [39]. Premiera din cadrul acestei cauze o constituie raportarea la **doctrina juridică**, care își aduce contribuția la asigurarea respectării principiului securității juridice.

Concluzia este următoarea: în condițiile unei practici judiciare inconstante și neuniforme, legată de interpretarea noțiunii „prestarea serviciilor sexuale *on-line*”, instanțele judecătorești ar trebui să apeleze la doctrina juridică în materie. În mod regretabil, instanțele judecătorești, care plasează noțiunea „prestarea serviciilor sexuale *on-line*” sub incidența art. 220 CP RM au făcut abstracție de argumentele prezentate în doctrina juridică în materie.

Pe de altă parte, I. Predescu și M. Safta consemnează: „Uneori, efortul de suplinire a lacunelor sau imperfecțiunilor legislative poate conduce la o depășire a competenței instanțelor judecătorești. Curtea Constituțională (a României – *n.a.*) a constatat în acest sens, în una dintre deciziile anterior menționate [40], că din cauza lipsei de claritate a textului criticat „judecătorul este constrâns să stabilească el însuși, pe cale jurisprudențială, în afara legii, adică substituindu-se

legiuitorului, regulile necesare pentru a se pronunța asupra recursului cu judecarea căruia a fost investit, încălcând astfel dispozițiile alin.(4) art.1 din Constituție, privind separația puterilor” [41].

Într-adevăr, prin Decizia nr.838 din 27.05.2009, Curtea Constituțională a României a statuat că respectarea normelor de tehnică legislativă este o obligație opozabilă legiuitorului, primar sau delegat. Demersul Înaltei Curți de Casație și Justiție a României de a corecta, pe calea recursului în interesul legii, vicii de tehnică legislativă sau de constituționalitate care au afectat procedura abrogării unor acte normative, și de a repune în vigoare acte care își încetaseră aplicarea, a fost apreciat de Curtea Constituțională a României ca fiind în contradicție cu normele constituționale. Curtea Constituțională a României a reținut că o atare operație juridică nu poate fi realizată decât de autoritatea legiuitoare, unica abilitată să dispună cu privire la soluțiile ce se impun în această materie. Înalta Curte de Casație și Justiție a României are obligația de a asigura interpretarea și aplicarea unitară a legii de către toate instanțele judecătorești, cu respectarea principiului fundamental al separației și echilibrului puterilor. Înalta Curte de Casație și Justiție a României nu are competența constituțională să instituie, să modifice sau să abroge norme juridice cu putere de lege ori să efectueze controlul de constituționalitate al acestora [42].

Nu există niciun impediment pentru a extrapola (cu ajustările de rigoare) respectivele constatări asupra sistemului judecătoresc al Republicii Moldova.

Referindu-se la jurisprudența CEDO, Comisia de la Veneția, într-unul dintre avizele sale, a subliniat importanța unei legislații precise în materie de probe, care trebuie respectată de autorități pentru a realiza confiscarea bunurilor, cu scopul de a evita ca această confiscare să constituie o ingerință nejustificată în exercițiul dreptului de proprietate. Această precizie este o sursă de uniformitate, asigură securitatea și previzibilitatea juridică, garantând, totodată, că dispozițiile care guvernează procedura confiscării emană de la puterea legislativă, iar nu de la cea judecătorească, aspect indispensabil, mai ales în țările afectate de corupție [43].

Acceptăm această aserțiune, adaptând-o la obiectul analizei noastre. Or, într-un stat afectat de corupție, cum este Republica Moldova, nu puterea judecătorească, dar puterea legislativă este cea care trebuie să instituie, să modifice sau să abroge norme juridice cu putere de lege. Neclaritatea legii obligă puterea judecătorească să asigure caracterul constant și uniform al jurisprudenței, însă pe alte căi decât „corectarea” legii. În cazul în care jurisprudența nu este constantă și uniformă, instanțele judecătorești ar trebui să apeleze la doctrina juridică în materie.

Cel puțin, deocamdată, doctrina juridică națională, care vizează direct aspectul examinat în cadrul studiului de față, este constantă și uniformă.

În finalul acestui studiu, reiterăm propunerea de completare a capitolului XIII din partea generală a Codului penal cu articolul 134¹⁴: „*Prin prostituție se înțelege practicarea de acte sexuale cu diferite persoana*

ne care beneficiază de serviciile prostituatei, aceasta urmărind să-și procure, pe o asemenea cale, mijloace de existență sau principalele mijloace de existență”. De asemenea, enunțăm din nou recomandarea de completare a art.89 din Codul contravențional cu alineatul (3), având următorul conținut: „În acest articol și în alin.(2) art.90¹ din acest Cod, prin prostituție se înțelege practicarea de acte sexuale cu diferite persoane care beneficiază de serviciile prostituatei, aceasta urmărind să-și procure, pe o asemenea cale, mijloace de existență sau principalele mijloace de existență”.

De asemenea, propunem completarea dispoziției de la art.90 din Codul contravențional, astfel încât aceasta să aibă următorul conținut: „Producerea, comercializarea, difuzarea (*inclusiv on-line*) (subl. ne aparține) sau păstrarea produselor pornografice pentru a fi comercializate ori difuzate”.

Considerăm că implementarea acestor inițiative legislative ar contribui la evitarea unor derapaje ale puterii judecătorești spre situații presupunând nerespectarea principiului fundamental al separației puterilor în stat.

Ca rezultat al analizei efectuate în cadrul prezentului studiu, formulăm următoarele **concluzii**:

1) indiferent dacă se referă la pornografia adultă sau infantilă, noțiunea de „pornografie” trebuie să corespundă definiției legislative a noțiunii de pornografie din art.1 al Legii cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației;

2) niciun act normativ de vocație națională sau internațională nu face diferențiere între pornografia *on-line* și pornografia înregistrată (stocată), ceea ce demonstrează că diferențierea celor două forme de pornografie este absolut irelevantă. Ar fi lipsit de orice fundamentare să se interpreteze că această regulă funcționează doar în cazul pornografiei infantile, nu și în cazul pornografiei adulte;

3) în conjunctura legislației Republicii Moldova, produsul pornografic este susceptibil de difuzare *on-line*; produsul pornografic difuzat *on-line* poate reprezenta obiectul imaterial al faptei prevăzute la art.90 din Codul contravențional;

4) prostituția nu poate presupune prestarea de servicii sexuale *on-line*. Aceasta întrucât prestarea de servicii sexuale *on-line* nu presupune practicarea de acte sexuale cu persoanele care beneficiază de serviciile prostituatei. Prestarea unor asemenea servicii nu implică contactul direct al corpului prostituatei cu corpul celui care beneficiază de serviciile acesteia;

5) este inconstantă și neuniformă practica judiciară legată de interpretarea noțiunii „prestarea serviciilor sexuale *on-line*”: în timp ce unele instanțe judecătorești plasează această noțiune sub incidența art.90 din Codul contravențional, altele o plasează sub incidența art.220 CP RM;

6) într-un stat afectat de corupție, cum este Republica Moldova, nu puterea judecătorească, dar puterea legislativă este cea care trebuie să instituie, să modifice sau să abroge norme juridice cu putere de lege;

7) neclaritatea legii obligă puterea judecătorească să asigure caracterul constant și uniform al

jurisprudenței, însă pe alte căi decât „corectarea” legii;

8) în cazul în care jurisprudența nu este constantă și uniformă, instanțele judecătorești ar trebui să apeleze la doctrina juridică în materie.

Referințe:

1. Brînza S. *Reflecții cu privire la necesitatea definirii legislative a noțiunii de prostituție*. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.8, p.2-9.

2. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală”, nr.17 din 07.11.2005. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=17 (vizitat 28.05.2016).

3. Sentința Judecătorei sectorului Centru, mun. Chișinău, din 03.08.2015. Dosarul nr.1-279/15. http://www.jcn.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=&nr_dosar=9563&denumire_dosar=&tip_dosar=Penal (vizitat 28.05.2016).

4. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 30.10.2015. Dosarul nr.1a1560/15 (nepublicată oficial).

5. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 26.01.2016. Dosarul nr.1a1624/15. http://cac.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=&nr_dosar=19491&denumire_dosar=&tip_dosar=Penal (vizitat 29.05.2016).

6. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr.158.

7. *Ibidem*, 2011, nr.238-242.

8. *Ibidem*, 2003, nr.208-210.

9. Case of Broniowski v. Poland. [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Broniowski"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-70326"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (vizitat 29.05.2016).

10. Predescu I., Safta M. *Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudențiale*. <http://www.ccr.ro/ccrold/publications/buletin/8/predescu> (vizitat 29.05.2016).

11. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.69-74.

12. Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale. <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Moldovan/201-Moldovan.pdf> (vizitat 29.05.2016).

13. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.21-24.

14. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Explanatory Report. <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/201.htm> (vizitat 29.05.2016).

15. Marcu F. *Marele dicționar de neologisme*. București: Saeculum I.O., 2004, p.644.

16. *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26.

17. Радутний О.Е. *Інформація, яка надходить у режимі реального часу через веб-камеру, як предмет злочину, що передбачений ст.301 КК України*. В: *Інформація і право*, 2014, № 1, с.115-119.

18. Convenția Consiliului Europei privind criminali-

tatea informatică. <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/Documents/Convention%20and%20protocol/ETS%20185%20Romanian.pdf> (vizitat 29.05.2016).

19. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.37-40.

20. Explanatory Report to the Convention on Cybercrime. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800ce5b> (vizitat 29.05.2016).

21. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPSCCRC.aspx> (vizitat 30.05.2016)

22. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr.36.

23. Handbook for the Optional Protocol on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography. <https://www.unicef-irc.org/publications/547/> (vizitat 30.05.2016).

24. Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene din 13.12.2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0093&from=EN> (vizitat 30.05.2016).

25. Rogers M., Seigfried-Spellar K.C. *Digital Forensics and Cyber Crime: 4th International Conference, ICDF2C 2012, Lafayette, IN, USA, October 25-26, 2012, Revised Selected Papers*. Lafayette: Springer, 2013, p.133.

26. Тропина Т.Л. *Киберпреступность. Понятие, состояние, уголовно-правовые меры борьбы*. <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=3626&more=1> (vizitat 30.05.2016).

27. Affaire Dragotoniu et Militaru-Pidhorni c. Roumanie. [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["dragotoniu"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-80615"\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (vizitat 30.05.2016).

28. Streteanu F. *Tratat de drept penal. Partea generală*. Vol.I. București: C.H. Beck, 2008, p.41.

29. Predescu I., Safta M. *Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudențiale*. <http://www.ccr.ro/ccrold/publications/buletin/8/predescu> (vizitat 30.05.2016).

30. Case of Ștefănică and Others v. Romania. [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["stefanica"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-101491"\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (vizitat 30.05.2016).

31. Brad I. *Revocarea actelor administrative*. București: Universul Juridic, 2009, p.158.

32. Danileț C. *Studiu cu privire la unificarea practicii*

judiciare și asigurarea principiului securității raporturilor juridice în Republica Moldova: evaluare și propuneri. Chișinău: Sirius, 2014, p.14.

33. Popescu S., Țândăreanu V. *Securitatea juridică și complexitatea dreptului în atenția Consiliului de Stat francez*. În: *Buletin de informare legislativă*, 2007, nr.1, p.3-6.

34. Comunicarea Comisiei Europene către Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene „Un nou cadru al UE pentru consolidarea statului de drept”. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52014DC0158> (vizitat 30.05.2016).

35. Costachi Gh., Iacob I. *Reflecții asupra securității juridice în statul de drept*. În: *Legea și viața*, 2015, nr.5, p.4-9.

36. Case of Păduraru v. Romania. [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["paduraru"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-71444"\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (vizitat 30.05.2016).

37. Case of Beian v. Romania. [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["beian"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-83822"\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (vizitat 30.05.2016).

38. Danileț C. *Op.cit.*, p.15.

39. Case of Schimanek v. Austria. [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["schimanek"\],"documentcollectionid2":\["DECISIONS"\],"itemid":\["001-24075"\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (vizitat 30.05.2016).

40. Decizia Curții Constituționale a României referitoare la sesizarea formulată de Președintele României, domnul Traian Băsescu, privind existența unui conflict juridic de natură constituțională între autoritatea judecătorească, reprezentată de Înalta Curte de Casație și Justiție, pe de o parte, și Parlamentul României și Guvernul României, pe de altă parte, nr.838 din 27.05.2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr.461.

41. Predescu I., Safta M. *Op.cit.*

42. Decizia Curții Constituționale a României referitoare la sesizarea formulată de Președintele României, domnul Traian Băsescu, privind existența unui conflict juridic de natură constituțională între autoritatea judecătorească, reprezentată de Înalta Curte de Casație și Justiție, pe de o parte, și Parlamentul României și Guvernul României, pe de altă parte, nr.838 din 27.05.2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr.461.

43. Avis interimaire sur la troisième version révisée du projet de loi relative à la confiscation au profit de l'État de biens acquis par l'exercice d'activités illicites de la Bulgarie – Adopté par la Commission de Venise lors de sa 84e session plénière (Venise, 15-16 octobre 2010). [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)010-f](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)010-f) (vizitat 30.05.2016).